

ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ НИКИФОР НИКИФОРОВ – ВОЕНЕН ДЕЕЦ, ОБЩЕСТВЕНИК И ЧОВЕК

Мариана Русева

В българската историческа литература почти не се срещат публикации за известния и уважаван в миналото и забравен днес генерал Никифор Петров Никифоров. Част от биографичните му данни дава Трифон Трифонов¹.

Настоящото съобщение е първи опит за цялостно представяне живота и дейността на генерала, въз основа на непубликувани документи, съхранявани в Дирекция “Държавен военноисторически архив” (ДВИА), гр. В. Търново.

Документите постъпват с опис на 5 декември 1980 г. и се съхраняват на фонд 053 (ф. 053). Хронологично обхващат периода 1879–1927 г., а тематично дават сведения за живота и военната му кариера.

Генерал Никифор Петров Никифоров е роден на 12 април 1858 г. в Ловеч. Син е на видното богато търговско семейство на Петър Никифоров. Първоначално учи в родния си град, а след това в Плевен. Средното си образование получава в Германия и Австрия.

На 8 август 1878 г. е взет за отбиване на военната “тегоба”² в първия редовен набор и зачислен в току-що сформирания 11-а Ловчанска дружина. След два месеца полага конкурсен изпит в новооткритото Софийско военно училище и е зачислен като юнкер направо в старшия му клас.

Заедно с целия си випуск на 10 май 1879 г. Никифоров е произведен в първи офицерски чин – “прапорчик”³ с назначение в 13-а Ловчанска дружина⁴.

Младият офицер всецяло се отдава да служи на военното дело. С Приказ № 193 от 12 юни на министъра на войната е назначен за член на дружинния съд, а от 4 август и за дружинен адютант. Той е

един от първите български офицери, основатели и организатори на храбрата българска армия.

Военната му кариера се развива твърде динамично. С Указ № 49 от 1 ноември е повишен в чин подпоручик. Като такъв на 30 септември 1881 г. е преведен на служба в 1-а Софийска дружина. За периода септември – ноември с. г. заема последователно длъжностите: завеждащ оръжието, завеждащ вещеви склад, а за известно време командва 2-а рота от дружината. На 29 ноември е командирован в Лом-Паланка (дн. Лом) за приемане на новобранци.

От 12 март 1882 г. е назначен за член на гарнизонния съд в дружината⁵, а два дни по-късно – за временно изпълняващ длъжността “казначей”⁶. На 5 юли под негово ръководство преминава и музикантската команда.

Старанието и усърдието в службата донасят на подпоручик Никифоров и първото признание – Височайша парична награда от 200 лв. Тя поставя началото на поредицата от високи награди и отличия, които получава впоследствие.

С Приказ № 98 от 30 август на министъра на войната е повишен в следващ чин – поручик. Като такъв от 18 септември до 31 декември е командирован при управлението на Западния военен отдел на длъжност младши адютант. На същата дата се връща в дружината за да замине на практическа служба в 13-и стрелкови батальон в Одеса. От 1 февруари 1884 г. постъпва в Офицерската стрелкова школа в Петербург⁷. Завършва я с отличен атестат, за което е награден с орден “За заслуга” на червена лента⁸. Разпределен е за ротен командир в 1-а Софийска дружина, преименувана вече в 1-и пехотен Софийски полк.

На 30 август 1885 г. поручик Никифоров е повишен в чин капитан. Съединението на Княжество България с Източна Румелия и последвалата го Сръбско-българска война поставят армията и в частност българското офицерство пред голямо изпитание. Руското правителство, не одобрявайки акта на Съединението, отзовава своите офицери – инструктори от редовете на българската войска. Така тя остава без опитни военачалници.

В тези съдбовни за България дни, капитан Никифоров е командирован на 16 септември в 6-и пехотен Търновски полк, а на 21 септември е назначен за негов командир⁹.

След обявяване на Съединението влиза с полка си в състава на Търново – Сейменския отряд под началството на подполковник Муткуров. Поверено му е ръководството на участък от 26 септември до 2 ноември.

На 2 ноември 1885 г. Сърбия обявява война на България. В манифеста си към сръбския народ, крал Милан се поставя в ролята на балкански съдник и блюстител на Берлинския договор. Той самохвално заявява: “Това не ще е война, а разходка до българската столица, защото имам два пъти повече войници от българите и три пъти повече оръдия”¹⁰.

Сърбите започват войната с голяма самоувереност за успех. Но те пренебрегват факта, че духът е три четвърти от победата и българите са готови на подвизи за да защитят родната си земя.

По силата на така наложилите се обстоятелства капитан Никифоров заедно с 6-и пехотен полк се включва в състава на командвания от майор Стоянов отряд и участва в сражението срещу сърбите на 10 ноември под Драгоман. Като началник на левия фланг от настъпващите към Цариброд български войски той участва в преследването на сръбските войски на 11 ноември от Драгоман до Цариброд, а на 12 ноември – в сраженията под Цариброд.

Според диспозицията на войските на западния корпус от 13 ноември, в качеството си на началник на центъра преследва сърбите от Цариброд до Пирот на 14 ноември, а на 15 ноември се сражава под Пирот¹¹.

За проявен героизъм и отлични командирски качества в Сръбско-българската война капитан Никифоров е награден с военен орден “За храброст” IV ст.¹² и “Сребърен медал”.

След сключване на мира със сърбите му е възложено да формира един от новите южнобългарски полкове – 10-и пехотен Родопски полк в Хасково. На 11 март 1886 г. е назначен за негов командир. Със Заповед № 3257 от 20 май Военното министерство (ВМ) му възлага специална мисия – покоряването на разположените край р. Арда 24 турски села от Харманлийска околия. Същите след прокламиране на Съединението отказват да признаят българската власт и образуват свое управление¹³. От 20 май до 9 август успява да заеме гарнизоните на селата и да въдвори ред и спокойствие.

Съединението довежда до охлаждане на отношенията между България и Русия и във връзка със съдбата на княз Александър Батенберг. Чрез него той успява да постигне известна популярност в страната, но надеждата му да затвърди положението си, остава напразна. На 9 август 1886 г. княз Александър Батенберг е детрониран.

Капитан Никифоров е безкрайно недоволен от извършения акт срещу първия български княз. На 11 август с поверения си полк и под началството на главнокомандващия българските войски, тръгва в поход от Хасково за София.

На 14 септември по собствено желание напуска 10-и пехотен полк. От 9 януари 1887 г. е назначен за командир на 7-и пехотен Преславски полк в Шумен, а от 12 март – за комендант на града.

След повишението му на 1 април 1887 г. в чин майор от 29 септември е назначен за командир на 9-и пехотен Пловдивски полк.

На 12 януари 1888 г. следва поредното признание за отличната му работа – орден “Св. Александър” IV ст.

През същата година сключва брак с Величка – единствена дъщеря на видното и богато семейство на д-р Рашко Петров.

През същата година заема редица длъжности: председател на Пловдивския военен съд (30 юни), младши посредник в Червеноводския отряд по време на маневрите (22 август) и председател на полевия съд (28 септември).

На 17 октомври е удостоен със “Златен кръст” за спомен от “възшествието на Негово Царско Височество”¹⁴. Като командир на 9-и пехотен полк е награден от Орденската дума на 31 юли 1889 г. със знака “За 10 годишна отлична и безупречна служба”.

Военната му кариера е съпроводена с редица промени. През февруари 1890 г. е назначен за командващ 4-а пехотна бригада в Шумен, а от 2 август 1891 г. е вече с чин подполковник.

След реорганизацията на пехотните бригади в дивизии през 1893 г., командваната от него бригада се преименува в 4-а пехотна Преславска дивизия. Вече като полковник (2 август 1895 г.) той е още по възискателен към службата на подчинените си. В издадената от него заповед на 1 декември изтъква слабостите допуснати от офицерите по строевата служба и набеязва мерки за отстраняването им. Това старание и усърдие за принципност и организираност в служеб-

ните задължения са оценени по достойнство. На 14 февруари 1896 г. получава орден “Св. Александър” II ст.¹⁵

В своята дейност полковник Никифоров се ръководи от определени правила и норми. В тази насока оставя няколко завета към армията. Според него външната спретнатост на човека и амбициите му са вярно отражение на душевния му мир и затова той горещо го препоръчва на всеки военен.

Той споделя: ”От дългогодишните житейски борби се убедих, че с “прости” и учени хора се работи гладко и полезно, а с “недоучени” и “преучени” – винаги трудно и пакостно. Културните народи величаят своите отлични хора все повече и повече отколкото на времето си те ги заслужават, за да създадат от тях народни кумири на всички времена”¹⁶.

Скоро пред него застава ново предизвикателство. На 5 май 1896 г. е назначен за инспектор на пехотата при ВМ. Дейността му като такъв остава забелязана и от сръбския крал. При посещението си в България през 1897 г. той го удостоява със сръбския орден “Таково” II ст.

По време на службата си в пехотата, полковник Никифоров е назначен на 3 април за член на кавалерийския съвет, а на 12 ноември – за член на комисията по изработването на програми за обучение на запасните офицери и унтерофицери¹⁷. Със Заповед № 1, § 3 от 1 януари 1898 г. на министъра на войната е назначен за началник на Пехотната инспекция.

Умението му да се справя еднакво добре, както в строя, така и в ръководството го правят през 1898 г. член на комисията по съставяне на Положение за прегледите и парадите в армията и Устав за вътрешната и гарнизонна служба. През 1899 г. е включен в и състава на комисията по определяне формата на облеклото на офицерите от армията. От 17 февруари с. г. полковник Никифоров е назначен за началник на административния отдел при ВМ.

През 1899 г. колекцията му от награди се увеличава с още две - орден “За 20 годишна служба в армията” и австрийския орден “Франц Йосиф” II ст.¹⁸

На 15 ноември 1900 г. е повишен в чин генерал-майор¹⁹. До 1904 г. е назначаван във ВМ на длъжностите: инспектор на пехотата, началник на административен отдел и началник на канцеларията.

Най-активна дейност развива по организацията на армията и инспектирането на някои от пехотните ѝ части. В окръжно № 418 от 10 юни 1902 г. до началниците на пехотните дивизии и началника на Силистренския гарнизон споделя впечатленията си от извършената инспекторска проверка. Според него в някои от пехотните полкове като: 1-и Софийски, 14-и Македонски, 1-и резервен и др. се допускат значителни грешки при съставяне на заповедите. За тяхното отстраняване обаче трябва да се направи така, че в бъдеще в обикновените служби това да става не от ВМ, а от бригадните командири, като най-първи и непосредствени началници на полковете²⁰.

Съществени слабости се откриват и при извършената на 26 юни втора инспекторска проверка. Нарушени са изискванията по устройството на стрелбищата и способа за показване на куршумите при произвеждане на стрелбите. Той дава редица указания за обезпечаване линията на огъня – построяването на блиндажно закритие пред вала на всяко стрелбище, поставянето на допълнителни четири мишени и др.²¹ Констатиран са недостатъци и по отношение на установените в полковете ред и система за провеждане на занятията по строевото образование. Генерал Никифоров стига до заключението, че за да се подобри работата от всички офицери трябва да се изисква те да знаят и прилагат всички устави и нормативни документи. Само така биха се постигнали необходимите и желани резултати²².

От 8 септември до 21 ноември е командирован в Стара Загора, като посредник при Южния отряд. Същият е формиран в града със Заповед № 159 от 10 септември с. г. на ВМ. Задачата му е да проведе от 11 до 13 септември двустранни маневри между 2-а и 3-а пехотни дивизии. Походното движение е както при мирна обстановка. От видяното на маневрите генерал Никифоров прави някои изводи и забележки по: походите, почивките, охранителната служба, воденето на боя и др.

Всички тези негови продължителни обиколки изтъкват на преден план загрижеността му към усъвършенстване на армията, стремежът му да бъде полезен със своите знания и да даде всичко от себе си.

Това безспорно му донася международно признание. На 21 февруари 1903 г. е удостоен с румънския орден “Румънска корона” I ст. Освен посочените по-горе военни отличия през периода 1904–1910 г.

той става носител и на редица други чуждестранни отличия: германските – “Херцог Ернестински” II ст. със звезда; “Херцог Ернестински” I ст.; “Херцог Брадишвайски”; “Кн. Феиски” II ст.; “Пруска корона” I ст. и пруския – “Лъв и Слънце” I ст.

През същата година генерал Никифоров става автор на Инструкцията за мобилизиране на пехотните полкове. Тя включва указания по развърщането им при мобилизация в пет дружини с една нестроева рота; определяне на “потребното” число офицери и войници от запаса; подготовка на пълен и подробен план за мобилизация от всеки полк и др. Като основно задължение на всеки полкови командир след мобилизацията се определя произвеждането на преглед на всички части в полка, за да се установи материалната готовност за тръгването му в поход²³.

От 15 юли 1904 г. той е изпратен в разпореждане на Министерство на външните работи и изповеданията (МВРИ) и е назначен за дипломатически агент в откритото в Берлин дипломатическо агентство.

След признаване Независимостта на България е преназначен за извънреден пратеник и пълномощен министър на Царя при Германския двор. В същото качество е акредитиран и при двора на Кобург-Готския Херцог. От Берлин пише до Фердинанд I за присъствието си на погребението на княгиня Каролина и срещата си с Великия Херцог, както и за разговорите със софийския представител на “Круп” – господин Кауфман²⁴.

Междувременно става инициатор и на създаденото през 1895 г. Шуменско офицерско кооперативно сдружение “Опит”, което през 1906 г. е преименувано на “Офицерско икономическо дружество”. С протокол № 3 от 18 февруари управителния съвет на редовното си заседание приема решение да постави в знак на признателност портрета му на видно място. През своето съществуване, благодарение на него, дружеството постига целта си да запази своите членове от експлоатацията на известни търговци.

Дейността му на дипломатически представител в Берлин продължава и през 1907 г. На 15 януари по случай рождения ден на германския император Вилхелм II присъства на представление в операта заедно с цялото императорско семейство. Спечелва благоволенieto му и успява да разговаря с императора за проведените у нас главни

войскови маневри. Според него “нашите войски заслужават пълна похвала по отношение тяхната способност и че след пруските войски нашите били най-добрите”²⁵.

На 13 юни генерал Никифоров се среща в Берлин и с румънския министър Белдиман – първи румънски делегат в Хагската конференция за мир. Той лансира пред Фердинанд I идеята му в Хага, българските и румънските делегати да се запознаят взаимно по всички въпроси и да вземат бързи мерки по международните следствени комисии.

МВРИ дълбоко оценява неуморните му старания да работи за благо на Отечеството. Това му носи и наградата – орден “За военна заслуга” I ст. Дейността му на дипломатически представител продължава до 9 септември 1910 г., когато с Указ № 27 е уволнен от длъжност и оставен в разпореждане на ВМ.

На 16 март 1911 г. е назначен за министър на войната в кабинета на министър-председателя Иван Евстатиев Гешов²⁶. По този повод той казва в речта си на 17 март: “Считам за своя най-първа длъжност, да покая всички старши началници, също и всички офицери и др. чинове от армията да продължават и в бъдеще да служат все така вяро и неуморно, както са служили и през време на моите предшественици. Това ми дава основание да вярвам, че всички единодушно ще се притекат с общи усилия към една полезна и плодотворна дейност”.

Още в началото се сблъсква с редица проблеми, свързани с организацията и управлението на армията. На 19 декември заседава Народното събрание (НС) под председателството на М. Маджаров. На дневен ред е поставен въпросът за военния бюджет. В речта си генерал Никифоров дава подробни обяснения по бюджета на ВМ за 1912 г. Спира се на организацията на армията в мирно време, като предлага тя да има девет дивизии с нужното към тях число спомагателни войски. Тя остава във вид, какъвто е достигнала в последно време. Обръща внимание и на промените на централното управление. Според него в канцеларията трябва да бъде съсредоточена всичката служба от общ характер, а в останалите отделения на министерството да се завеждат специалните служби. Пояснява и промените във висшите учебни заведения. За него най-важно си остава учредяването на военна академия и откриването на офицерска стрелкова школа за подобряване на стрелковото дело в пехотата. Накрая предлага военния

бюджет да се гласува както е поправен в комисията, като заявява, “че българските офицери и войници заслужават напълно жертвата, която народът прави за издръжката им”²⁷.

Грижа за него си остава и необходимостта от незабавното попълване на неприкосновените запаси на армията с облекло, въоръжение, снаряжение и др. Всичко това той излага в доклада си от 14 януари до Министерския съвет (МС). Мотивирано посочва като причина за това бомбардирането на Дарданелите от италианците и затварянето им, което може сериозно да заплаши българските интереси. Той е на мнение, че България трябва да бъде готова за това. Армията изпитва остра нужда от облекло, обувки и патрони. Последните в достатъчно количество не биха се приготвили в България, а само от Русия те могат да се пренесат у нас без риск да бъдат задържани.

След убедителната защита на своите доводи, генерал Никифоров е упълномощен от МС да влезе в преговори с руското императорско правителство за откупуване от руските военни складове до 200 000 чифта ботуши и до 150 000 шинели, всичко в готов вид и в най-късо време. Води преговори и с руските патронни заводи по фабрикуването на български патрони, с цел да ни бъдат доставени около 50 милиона за кратко време²⁸.

Междувременно на 2 август е повишен в чин генерал-лейтенант. Веднага след това от 6 до 10 септември присъства на крепостните маневри в Шумен. На 16 септември, в качеството си на министър на войната е включен в специален военен съвет, заедно с началник Щаба на армията (ЩА) – генерал-майор Фичев и началниците на инспекционните области – генерал-лейтенантите: Иванов, Кутинчев и Димитриев. Обсъждан е въпросът до колко България при днешната готовност на нашата армия и при дадените политически условия би могла да влезе във въоръжен конфликт с Турция. Според него е достигнато съглашение във войната да вземат участие като съюзници с целите си контингенти, кралствата: Сърбия, Гърция и Черна Гора. Той изказва опасение, че в материално отношение в армията има недостиг на облекло и оръжие и е необходимо да се направи всичко възможно те да бъдат набавени. От съществено значение за него е и голямата готовност на турската армия.

След изслушване доклада на началник ЩА по числения състав и качеството на армиите на България, Сърбия, Гърция и Черна Гора,

от една страна, и на Турция от друга, Военният съвет стига до единодушно заключение – България може да се реши да влезе във въоръжена акция против Турция при известни условия:

а) ако мобилизацията бъде обявена веднага и ако едновременно вземат участие и другите три държави – Сърбия, Гърция и Черна Гора и

б) ако заедно с обявяване на мобилизацията правителството вземе всички мерки за продължаване на доставката на недостигащите материали за армията.

Тези две условия се налагат от съображението, че предстоящата война може да бъде упорита, продължителна и ожесточена.

На 5 октомври 1912 г. е обявена Балканската война. Същият ден генерал Никифоров се обръща към чиновите от армията със следните думи: “Изпращам своите сърдечни благопожелания към всички чиновци по повод славния за тях днешен ден – обявяване война на всякакъв враг за свободата на нашите братя в Одринско и Македония. Пожелавам от все сърце на всички след победната война едно щастливо завръщане по домашните им огнища, за да се отдадат отново на мирна и плодотворна дейност”²⁹.

Още със започването на войната на преден план изниква въпросът за доставката на материали и боеприпаси за армията. Между ВМ и Министерство на финансите, от една страна, и Главно тилово управление, от друга, се заражда спор по отношение на това, кой има право да ги заявява.

С телеграма № 14403 от 5 октомври Министерство на финансите уведомява началника на Главно тилово управление, че военният и финансовият министри са на мнение, ВМ да се занимава с големите доставки, а Главно тилово управление – само в изключителни случаи, предоставени му от ВМ.

Началникът на Главно тилово управление – генерал-майор Диков, е недоволен от решението на двете министерства. На 8 октомври той моли началника на Министерство на финансите да даде наставления на финансовия представител да прави покупки заедно с интендантите както в страната, така и в чужбина. Действително въпросът е решен от части за Главно тилово управление. На него и интенданствата при армиите и дивизиите се разрешава да закупуват предмети

по прехраната, облеклото и войнишкото снаряжение, но само в малки количества. Но като общо правило остава правото на ВМ да извършва големите доставки. Само по този начин би се постигнал контрол върху заявените и доставените количества материали.

Член 4 от Закона за изменение и допълнение члена за извънредния и свръхсметен кредит от 50 000 000 лв. за военни нужди засяга повече ВМ. По отношение на доставката има значение само втората му алинея, според която “потребните за войската предмети могат Главно тилово управление и армейските и дивизионни интендантства да доставят в известни случаи и от странство с предварително разрешение от министъра на войната”³⁰.

Като ръководител на ВМ генерал Никифоров обръща голямо внимание и полага изключителни грижи за окомплектоването на армията. В писмото си от 30 октомври до генерал-майор Фичев по повод липсата на облекло и обуца му съобщава, че от Русия са купени около 110 000 шинела и 80 000 чифта обуца, които са на път за България. Други 100 000 шинела и 100 000 чифта ботуши са “контрактени” пак от Русия и до два и половина месеца ще се доставят по частите. За тая цел той възлага на Главно тилово управление да уреди правилно службата по тяхното приемане и доставяне до войсковите части, тъй като на ВМ е възложено да ги достави само до базисните магазини и областните интендантства.

Главно тилово управление прави всичко възможно да прехвърли отговорността по снабдяването на армията на ВМ и най-вече на военния министър. Той много мотивирано успява да защити интересите както на министерството, така и на правителството. В донесението си от 27 ноември до генерал-майор Фичев пише: “Както аз, така и цялото правителство сме се грижили и ще се грижим най-старателно да снабдяваме армията своевременно, най-бързо и в достатъчно количество с всичко, което е най-необходимо. Главно тилово управление, обаче не бива да се обляга само на Министерство на войната, а да знае, че то трябва да се грижи за това, защото всички транспортни средства на страната и реквизираните припаси са само в негово владение”³¹.

От сведенията на министъра на войната се вижда, че необходимите материали за облекло, снаряжения и продоволствия се доставят както от Русия, така и от разни други фирми и частни доставчици.

Така от 1 януари до 1 юни 1913 г. са доставени куртки, панталони и шаяк от “Г. Стефанов и Синове”, “Димитър Симеонов и Мандл – Раиц”; ботуши и цървули – “Карл Тил и Сие” и “Братя Димитрови”³². По отношение на хранителните припаси (брашно, ечемик, галета и др.) от акционерно дружество “Сила” – Варна; “Веселинов и Златанов” – Свищов; “Текелиев” – Русе и др. Набавяни са и каменни въглища от Англия чрез Българското параходно дружество.

Доставките на материали за армията донасят големи главоболия на министъра на войната. Той е критикуван от помощник-главнокомандващия генерал-лейтенант Савов по отношение доставката на галета. В телеграмата си от 13 април 1913 г. до министър-председателя го обвинява, че не е доставил в 20-дневен срок необходимия запас от 1 милион килограма галета. Той смята, че това протакане на времето и незачитане на сроковете може да доведе до нежелани последици.

В отговор на нападките, на 21 април министърът на войната изпраща записка до министър-председателя с обяснения за положението. Той пише, че един срок от 20 дни е крайно недостатъчен, тъй като законните формалности за покупката от страна на ВМ са много дълги. Още повече че доставката е била предоставена на Главно тилово управление, тъй като то с по-малко изисквания би могло да я достави в определения срок. И действително МС му препоръчва за напред, да взема колкото се може по отрано мерки за даване наряди по необходимите доставки³³.

С подновяване на военните действия в края на януари 1913 г. на обозните и товарните коне, както и на конете от планинската артилерия се дава усилена работа. Изложени на лошите атмосферни условия те започват да боледуват, а това застрашава продоволствието на армията и действията на планинската артилерия. Налага се необходимостта от попълване на конския състав, но Главно тилово управление влиза в споразумение с ВМ за бързото реквизиране в Царството на 2500 коня, от които една част годни за планинската артилерия, а друга — за обоза и товарене.

С писмо от 27 април генерал-лейтенант Савов се обръща към министър-председателя за съдействие по попълване недостига в конните части. Същевременно обвинява министъра на войната, че не държи никаква сметка за оперативните нужди на армията и бойната ѝ готовност³⁴.

В отговор на това генерал Никифоров като причина изтъква липсата на коне. Според него освен доставените вече по реквизиция 2447 коня и 49 мулета е наредено да се доставят още 1500 артилерийски впрегатни коня, за което е обявен търг. Но последният не се осъществява, тъй като Софийската банка, на която по решение на тръжната комисия е възложена доставката не внася необходимия залог. По тази причина вината не трябва да се търси в министъра на войната, или в частност – ВМ.

Самият министър-председател в записката си от 11 май до генерал-лейтенант Савов заявява, че от страна на ВМ няма никакво забавяне на доставките. Още повече че то не е било уведомено какви коне се искат, а в последствие става ясно, че се касае за артилерийски коне.

Обвиненията срещу генерал Никифоров стигат и до комисията по проверка оплакванията по военните доставки. На 27 май министър-председателят го уведомява за получените два доклада в комисията и го моли да се запознае с тях. На 4 юни той изказва мнението си по тяхното съдържание, като описва подробно протоколите на тръжната комисия по доставките за армията. Накрая стига до заключението, че “комисията си е поставила за цел да се произнася върху дейността на министъра на войната, дали е действал систематично и бързо за удовлетворяване нуждите на войската”³⁵.

Това недоверие безкрайно много го огорчава и той моли да бъде приета оставката му. Със Заповед № 54 от 1 юни 1913 г. е освободен от поста министър на войната, а от 10 юни остава в разпореждане на ВМ.

Преживява всичко това много тежко. Чувства се предаден и огорчен от недоверието към него. Натрупаната в себе си болка споделя с Добрович³⁶. В писмото си до него пише: “Чувствам се опозорен. По време на службата ми като военен министър не принадлежа на никоя политическа групировка. Многократно съм обвиняван от генерал-лейтенант Савов, че армията не е била подготвена за война, тъй като в нея е имало недостиг на материална част и храна”. Генерал Никифоров мотивирано оборва тези обвинения и изтъква своята невинност. Но това му тежи, след всичките усилия, които полага във ВМ³⁷.

Много скоро здравословното му състояние се влошава и той моли министъра на войната за задграничен отпуск. От 17 юни заминава на лечение за два месеца в Австрия и Германия.

След завръщането си на 4 август е уволнен от служба по собствено желание. След 35 години непрекъсната военна служба се чувства крайно опозорен и отхвърлен по един от най-несправедливите начини, без да му е оказана причината за това. В писмото си до Фердинанд I споделя, че за добрата си военна служба многократно е удостояван от него с многобройни официални награди. Той пише: “Ваше Величество, много често сте имали възможност самолично и непосредствено да признаете делата ми. Лично аз съм убеден, че заслужени причини не може да има, а напротив, всичко в дадения случай се дължи на некачествени клевети и интриги пред Вас”³⁸.

Будната гражданска съвест на генерал Никифоров не намира покой и след излизането му в запас. Той взема отношение и изказва мнения по редица закони и положения, свързани със службата в армията. В бр. 4542 на в. “Мир” от 16 април 1915 г. излага становището си по Закона за военната подготовка на не служилите в армията по различни причини. Според него всички неясни положения би трябвало да бъдат разяснени от ВМ. Според чл. 1 от закона на обучение се свикват всички български граждани, годни за строева и не строева служба от 21 до 46 години. Но от 1891 г. насам, когато за пръв път влиза в сила Закона за устройството на въоръжените сили на българското княжество, подобни граждани няма и не може да има, защото според чл. 6 “всеки способен за военна служба гражданин носи военната тежба лично”. Той вижда неяснота и по чл. 2, според който известни категории граждани се освобождават от обучение. Така формулиран членът, прави трудно, даже невъзможно да се установи с положителност кои граждани принадлежат към посочените за освобождаване, освен мюсюлманите³⁹.

Подтикнат от най чисти патриотични чувства, на 10 септември 1915 г. генерал Никифоров си позволява да направи едно извънредно ценно предупреждение към наследника на неговия пост.

Духът и смисълът му той схваща като министър на войната през време на Балканската война 1912–1913 г. Става въпрос за разпределение на служебната компетентност между министъра на войната

и началник-щаба на Действащата армия (ЩДА), или по точно казано между ВМ и ЩДА. Той си поставя за цел да обърне внимание на факта, че позовавайки се на основния закон – конституцията, всичко което се върши във войската от нея, освен самите военни операции, единственото отговорно лице пред НС е министърът на войната. Следователно, ако няма едно установено правилно разпределение на компетентностите по службата между ВМ и ЩДА, неминуемо могат да последват за него отговорности за действия, които са извършени без нареждането му. Изказва мнение, че това е предмет на специален закон, но временно това би могло да се уреди и с едно утвърдено положение. Още повече че такова е представено на Негово Величество Царя за одобрение през декември 1912 г.⁴⁰

Генералът публикува във в. “Мир”, бр. 4542 от 15 септември 1915 г. статията “Поуките от миналото”. В нея споделя мнението си по освобождаването на войниците от строя. През време на войната против Турция се наблюдават ред неуредици и беззакония в службата на българския гражданин за защита на своето отечество. Едно огромно число лица, подлежащи да се явят във войската, намират незаконно покровителство, за да не го направят. От друга страна, голяма част интеллигентни граждани са оставени да служат на най-обикновени места, докато могат да се използват по предназначение. Трети се освобождават по незаконен начин по болест.

Той с болка изтъква факта, че в настоящия момент, когато българските граждани отново са повикани под знамената за извоюване своите исторически национални права, ще се направи голямо престъпление, ако не се вземат поуки от миналото. За целта си позволява да посочи редица средства: началниците да следят зачисляването на запасните войници да става по законен ред; освобождаването да става от специална върховна комисия; след мобилизацията, да се направи щателна проверка на не явилите се от съответната военна окръжна комисия и др.

Всички тези предложения и съвети от негова страна са продиктувани от опита му като военен министър и болката му за българската армия⁴¹.

До края на живота си генерал Никифоров не спира да мисли за армията и с голяма тактичност поднася своите знания и на другите.

На 26 юни 1917 г. той пише до главнокомандващия на българската армия генерал-лейтенант Жеков и министъра на войната генерал-лейтенант Найденов за дочут от него разговор. Уведомява ги, че сред известни кръгове се коментира мнението, че тилът на армията е прекалено населен с персонал, ангажиран в служби които нямат пряка връзка с войската. Още повече че те могат да се заемат от волнонаемни или реквизирани цивилни лица. Според него това положение заслужава внимание и посочва редица мерки, които според неговото “скромно” разбиране в дадения случай могат да дадат една радикална полза. Предлага да се извърши строга ревизия в тилните служби и да се издирят такива, в които да бъдат назначени волнонаемни или цивилни лица. А такива според него могат да се набавят чрез уволнение на някои от по-старите набори опълченци⁴².

На 9 юли 1917 г. началникът на канцеларията на ЩДА изказва своята благодарност на генерал Никифоров, като го уверява, че от тяхна страна се прави и ще се прави всичко възможно по въпроса. Вземат се и ще се вземат мерки за намаление числото на тилните служби в Царството, а така също и да се пратят на бойното поле всички ония войници, които са млади, здрави и способни да носят оръжие.

Запасният генерал има мнение и по въпроса за Главното командване на Действащата армия. Според него то се упражнява или от Негово Величество Царя, като върховен началник на всички въоръжени сили в Царството или от особен генерал, който получава званието “главнокомандващ на Действащата армия”. Командването на Действащата армия става по проекти, които се съставят от началник ЩДА, по идеи зададени от царя. Главнокомандващият за всички свои действия се съветва с него. Той може да бъде сменен от длъжност чрез мотивиран доклад от МС до царя. В мнението си подробно описва правата на министъра на войната и началник ЩДА. Засяга и тия с които се ползва главнокомандващият в политическо отношение. В заключение стига до извода, че е необходимо да има специален закон за главното командване на Действащата армия, но за да не се губи много време по неговото изготвяне е желателно да се издаде временен правилник, одобрен от царя по предписание на МС⁴³.

Интерес представлява и личното мнение на генерал Никифоров за участието на България в Първата световна война 1915–1918 г. Целта,

който си поставя е да покаже по един най-положителен начин на какво главно се дължи трагичният резултат за България. Според него нашата намеса във войната на страната на Централните сили е резултат от действията на тогавашното правителство. Единственият наш политически идеал се е състоял в обединяването на всички български земи. Постигането на по-голяма част от него е бил на път да се осъществи през войната ни против Турция през 1912–1913 г. Той е осуетен от страна на Сърбия, която заедно с това причинява на България най-чувствителни увреждания. По голямата част от земите се намират в ръцете на Турция, а след Букурещкия мирен договор една значителна част от тях преминават в собственост на Сърбия. Така след този мир за постигането на нашия политически идеал се създава нуждата от подходящ момент за едно предварително разчистване на сметките с нея.

Генералът е убеден, че намесата ни във войната на страната на Централните сили е резултат от едноличното схващане на българските интереси от страна на цар Фердинанд I. Като изход в тогавашната обстановка той вижда в изчакването в строго наблюдателно и неутрално положение до момента, когато се изясни изходът между двете страни. По такъв начин България би имала възможност да се запази от големите военни разходи, които тя понася чрез преждвременната ни намеса и продължителното ни участие във войната. Нещо повече – този период на изчакване би засилил икономическото ни състояние, тъй като България ще има възможност да продава собственото си производство и на двете борещи се страни, и то на твърде високи цени.

Така или иначе, един път застанало в редовете на Централните сили, нашето правителство вместо да води войната от гледна точка на частните интереси на България, то в много случаи е в полза на чуждите сили. Генерал Никифоров обвинява правителството, че не успява да прояви нужните умения за благо на страната ни. Особено критичен е към цар Фердинанд I. Обвинява го в задкулисни действия, тъй като използвайки специални военни делегати и Главната квартира той поставя правителството при свършен факт. Като венец на причините за съкрушителните и трагични резултати от войната се явява катастрофата, която ни постигна на фронта в последните дни на войната.

Заклучението до което стига генералът е, че както през войната 1912–1913 г., така и през Първата световна война 1915–1918 г. дирижирането на външната политика на България и воденето на войните в политическо отношение се намират в ръцете на тогавашния цар, който за да прокара своите преднамерености, действа зад гърба на своите министри.

Категоричен е, че най-пълна благодарност и признателност се пада на армията, тъй като тя през целия период на войната и на разните фронтове изпълнява най-блестящо дълга си към своето отечество. Според него българският народ е проявил най-похвални качества единствено в защита на своето войнство. Той споделя: “Ако се вгледаме по внимателно в много други народи, армиите на които участват в тази война ще видим, че не са успели да запишат в историята си подвизи, подобни на ония с които се гордее българската армия”⁴⁴.

Генерал Никифоров е от хората, които честно и с чувство на отговорност се отнасят към служебната си дейност. Но това му донася много разочарования и обиди.

На 5 юни 1923 г., съгласно чл. 21 от Закона за съдене на министрите срещу него е заведено наказателно дело № 1 от IV Държавен съд. Обвинен е за дейността си като министър на войната в кабинета на Иван Евстатиев Гешов за времето от 16 март 1911 до 1 юни 1913 г.

Държавния съд го обвинява в три престъпления:

1. Измяна на отечеството, като участник в дипломатическата подготовка на войната 1912–1913 г, чрез сключване договори, военни конвенции и споразумения във вреда на държавата и националните интереси.

2. Измяна на отечеството и нарушение на конституцията като участник в обявяване на войната през 1912–1913 г., без да е свикано и конституирано НС.

3. Измяна на отечеството за пропускане благоприятните времена и обстоятелства за извършване на войната през 1912–1913 г. докрай.

На 20 юни генерал Никифоров подава заявление до Държавния съд, в което мотивирано излага мнението си по обвиненията. От самата защита по тези три пункта, се вижда, че в своята служебна дейност той се ръководи от превъзходството и чистотата на подбудите и беззаветната любов и дълг към родината. Многократно споделя: “Не е

трудно да се разбере, че моята тридесет и пет годишна дейност като офицер на полето на честта и в мирно време е насочена единствено към култивиране любов към родината и насаждане на граждански и военни добродетели и няма нищо, което би могло да хвърли сянка от съмнение върху подбужденията на моята дейност като министър на войната⁷⁴⁵.

Дава обяснения по всяко едно от обвиненията.

По първото споделя, че не взема участие в дипломатическата подготовка на войната 1912–1913 г., тъй като не е политическо лице и не принадлежи на никоя партия. Описва подробно състоянието на войската при назначаването му за министър на войната. На неговите плещи ляга тежката задача тя да се подготви до положение да оправдае надеждите, които народа очаква от нея. Категорично заявява, че няма участие в преговорите за сключване на договор между България и Сърбия, така също и за конвенцията между България и Гърция. Като заключение посочва, че единствената му вина за дипломатическите преговори е изпращането на генерал Фичев за участие в проекта на военната конвенция. Това според него е чисто техническо действие на военно лице, което е длъжен да направи в качеството си на министър на войната и единствено в това той поема цялата отговорност.

В заявлението си споделя, че е вложил всичките си сили и възможности за материалната подготовка на армията и военното възпитание на войската. Дава подробно описание на тогавашния план за развърщане на армията във военен състав. Подробно се спира на състоянието на въоръжението и бойните ѝ припаси. Както по време на войната с Турция, така и през Междусъюзническата война се изразходени една трета от наличното количество артилерийски бойни снаряди. Това показва, че след двете войни остават в излишък също около една трета, без да влизат в това число направените поръчки.

Засяга и въпроса за материалната осигуряване на армията – хранителни и фуражни припаси, облекло, обувки и др., като всичко това е по инициатива на ВМ.

Генерал Никифоров отделя внимание и на санитарната служба в армията, която още преди войната е предмет на грижи от негова страна. Негово дело е издаденото Положение за санитарната служба във военно време.

По второто обвинение, също не се признава за виновен и в детайли излага мотивите си за това. Неговото мнение е, че формално България не е обявила война на Турция, а тя на нас – 4 октомври 1912 г. Българското правителство приема и на 5 октомври обявява от своя страна война на Турция. А е съществувала възможност това да не стане. Но след като е обявена, би било предателство от страна на правителството да не я приеме и посрещне своевременно. Според него Конституцията не е нарушена, тъй като в нея няма такъв текст за предварително свикване на НС.

По отношение обявяване на общата мобилизация се позовава на Закона за устройството на въоръжените сили. Тя става по решение на МС и указ, а обявяването на войната и общата мобилизация в Царството с Указ № 5 от 17 септември 1912 г.

По третото обвинение, отново генералът пледира за невинност. Самият той не участва в обсъждане на въпроса за благоприятните времена и обстоятелства за приключване на войната 1912–1913 г. За времето като министър на войната не взема участие във всички дипломатически разговори, водени от МС. Единствен генерал Фичев, като началник ЩДА е в течение на тези разговори. Той е на мнение, че не е използвана решителната победа при Люле-Бургаз, когато турското правителство е готово да сключи мир и с това е пропуснат моментът за приключване на войната. Генерал Никифоров е категоричен, че не носи никаква отговорност по въпроса, тъй като не участва и в преговорите за примирие с Турция, а МС не иска и не търси неговото мнение⁴⁶.

Като човек, занимавал се с организационна и обществена дейност, макар и вече извън редовете на армията, не спира да проявява гражданска съвест и активност. На 28 май 1919 г. той предлага програма за дейността на Дирекцията за Стопански грижи и Обществена справедливост (ДСГОП). Счита за необходимо да се нормират цените на всички ония сурови материали, които са първа необходимост за човека. Смята, че и необходимо да се доставят от чужбина най-необходимите количества от материали и предмети, като това да става от ДСГОП. При нормиране на цените да се вземат за база цените, които съществуват до войната, като се прибави едно увеличение съразмерно с причиненото от войната общо поскъпване в целия свят.

За да се гарантира най-възможна стабилност, според него трябва да се правят рядко промени в нормирането на цените. Прави предложение за промяна на т. 3, т. 5 и т. 6 от Правилника на ДСГОП – свързани с доставката от чужбина на материали и предмети, липсващи в нашата страна; дейността по увеличаване производството на материали и размерите на минималните норми⁴⁷.

На 5 август 1920 г. със заповед на ВМ и съгласно чл. 56 от Закона за устройството на въоръжените сили в Царството генерал Никифоров е зачислен в народното опълчение.

Макар и извън армията той повече за тревогите на другите. Дори и на преклонна възраст продължава да пише. На 18 януари 1929 г. в бр. 1931 на в. “Слово” помества статията “Тревога сред пенсионерите”. Повод за това му дава намерението на правителството да намали пенсиите за изслужено време. Изказва мнение, че сегашният им размер, далеч не е достатъчен да обезпечи най-скромното издържане на лицата и техните семейства. А пенсионния фонд е в окаяно положение. Това се дължи на факта, че, от една страна, държавата не внася в него съответната субсидия, в размер, който да покрива нуждите на фонда, а от друга, – тя е която пласира капиталите във фонда в недостатъчно лихвоносни места.

Според него единственият правилен път е да се вземат мерки за увеличение на пенсиите; недостигът във фонда да се покрива единствено чрез субсидии от държавата; да се пласира капиталът на фонда по възможност по лихвоносно и се направи нужното изменение в сегашния закон за пенсиите⁴⁸.

Генерал Никифоров се отличава с голямо благородство, възпитание и благ характер. Той обича семейството си и е силно превързан към родния си град. Заемайки високи длъжности, успява да направи редица услуги както на града си, така и на своите съграждани. А когато е вече пенсионер е един от ревностните и дейни членове на “Ловчанското културно благотворително дружество” в София.

Той е член и на научен комитет, който се занимава със списването и редактирането на книгите “Ловеч и Ловчанско”.

Почива на 6 август 1935 г. Погребан е тържествено и с военни почести в Софийското общо гробище. Гробното място под № 3 е разположено на 30-и ред в 27-и парцел и се поддържа добре⁴⁹.

Единствена негова наследница остава дъщеря му Харитина.
Така завършва живота на един достоен български офицер, общественик и човек.

БЕЛЕЖКИ

¹ Трифонов, Тр., Н. П. Никифров. – В: Ловеч и Ловчанско, кн. VII, С., 1938, с. 238–239; 249–250.

² Задължение, повинност

³ Първи офицерски чин от руската армия

⁴ ДВИА, ф. 1521, оп. 1, а. е. 2, л. 30–32.

⁵ Пак там, ф. 053, оп. 1, а. е. 2, л. 59.

⁶ Ковчежник, касиер

⁷ ДВИА, ф. 053, оп. 1, а. е. 2, л. 1.

⁸ Пак там

⁹ Пак там

¹⁰ Митев, Й. Генерал Н. Генов. С., 1966, с. 66.

¹¹ ДВИА, ф. 053, оп. 1, а. е. 2, л. 66–67.

¹² Пак там, л. 1.

¹³ Пак там, л. 2.

¹⁴ Пак там, л. 64.

¹⁵ Пак там, ф. 1, оп. 5, а. е. 130, л. 35.

¹⁶ Пак там, ф. 012, оп. 1, а. е. 94, л. 5.

¹⁷ Подофицер, сержант

¹⁸ ДВИА, ф. 1, оп. 5, а. е. 141, л. 433; 486.

¹⁹ Пак там, ф. 053, оп. 1, а. е. 2, л. 2.

²⁰ Пак там, л. 210–215.

²¹ Пак там, л. 208–209.

²² Пак там, л. 200–207.

²³ Пак там, а. е. 94, л. 4.

²⁴ Пак там, а. е. 2, л. 328–331.

²⁵ Пак там, л. 348–350.

²⁶ Пак там, л. 3.

²⁷ Пак там, а. е. 3, л. 466.

²⁸ Пак там, а. е. 4, л. 61–62.

²⁹ Пак там, ф. 1, оп. 5, а. е. 382, л. 5–6.

³⁰ Пак там, ф. 053, оп. 1, а. е. 4, л. 171–173.

³¹ Пак там, л. 87–90.

- ³² Пак там, л. 330–331.
- ³³ Пак там, л. 267.
- ³⁴ Пак там, л. 174–175.
- ³⁵ Пак там, л. 235–237.
- ³⁶ Началник на тайния кабинет на Негово Царско Височество
- ³⁷ ДВИА, ф. 053, оп. 1, а. е. 4, л. 242–249.
- ³⁸ Пак там, л. 231–232.
- ³⁹ Пак там, а. е. 3, л. 470.
- ⁴⁰ Пак там, а. е. 5, л. 357–359.
- ⁴¹ Пак там, а. е. 3, л. 471.
- ⁴² Пак там, а. е. 5, л. 200–201.
- ⁴³ Пак там, л. 331–333.
- ⁴⁴ Пак там, л. 182–190.
- ⁴⁵ Пак там, л. 120.
- ⁴⁶ Пак там, л. 113–152.
- ⁴⁷ Пак там, л. 339–340.
- ⁴⁸ Пак там, а. е. 3, л. 476.
- ⁴⁹ Пак там, ф. 39, оп. I, а. е. 802, л. 718.